

VARNOSTNOOBRAMBNO VREDNOTENJE DRŽAVNEGA TERITORIJA

Filip TUNJIĆ*

Izyleček:

UDK: 355.02:911(497.4)

Osnovni namen prispevka je z geopolitičnega in geostrateškega vidika izpostaviti nekatere prostorske in teritorialne razsežnosti varnosti in obrambe naroda, države in sodobne mednarodne varnosti. Predstavljeni so nekateri glavni procesi na globalni, regionalni in lokalni ravni, ki nakazujejo teritorialni oziroma varnostni položaj naše države in okolja v katerem je.

Ključne besede: teritorij, varnost, geopolitika, geostrategija, imperialna struktura, položaj, mejišče, vojaštvo, Evropa, Evropska unija, Vmesna Evropa, Vzhodna in Jugovzhodna Evropa, strateški koridor.

Abstract:

The main task of this article is to expose some of space and territorial dimensions of the security and defence of nation, state territory and contemporary international security. I attempt to analyse this issue considering the main territorial processes and relations on the global, regional, subregional and local levels in order to create the main framework for a real assessment of security position of the state. Despite the profound influence of the much offering globalisation and radical changes in the world and Europe during the last decade the »Europe in Between« or »Zwischeneuropa« is our geopolitical and geostrategical reality, and geopolitical and geostrategical reterritorialisation or imperialisation is the main question how to take as more as possible in the given circumstances. Our country is positioned on the edge of the strategic geopolitical gateway region, on the edge of the first circle of the imperial structure of European union, and in the periphery as borderland of empires. Because of the strategic dislocation of the NATO troops in Italy, Hungary and Balkans, the territory of the Republic Slovenia is a strategic military crossroad.

Key words: Territory, Security, Geopolitics, Geostrategy, Imperial Structure, Position, Frontier, Europe, European union, »Europe in Between«, Strategic corridor.

* Mag. obramboslovnih znanosti, Ljubljana, Trebinjska 9

ZAKAJ JE POTREBNO CENITI IN VREDNOTITI TER BRANITI LASTNI TERITORIJ?

Temeljne kategorije, ki se prepletajo so prostor, teritorij in geoprostor. Prostor predstavlja naravno danost tj. dobrino, ki je na razpolago vsem kot multidimenzionalni naravni sistem edinstvene strukture in organizacije. Ta obstaja neodvisno od človeka ter kot nenadomestljiv pogoj, omejevalec in prizorišče družbeno-zgodovinskega procesa. Iz edinstvenosti izhaja determinističen značaj prostora v odnosu do človeške družbe, njen demografski, tehnološki in teritorialni razvoj.¹ Z interakcijo številnih teritorialnih dejavnikov v prostoru se odvija »raznovrstno konstruiranje teritorijev različnih vrst« kot »neprekinjeno spreminjanje ali transformacija zavzemanja mesta v prostorskem sistemu«. Gre za proces teritorializacije, ki poteka stalno na lokalni, nacionalni in regionalni ravni (*Paasi, 1986*). Prostor je tako kot čas, dovolj univerzalen in odprt fenomen, da lahko prenaša soobstoj mnogovrstnih in različnih ideoloških, političnih ali teritorialnih vizij. Kljub temu »enakovrednega obstoja več opcij v istem političnem prostoru in istem času ni možno zagotoviti« in ni političnega prostora »v katerem si nobena od konkurenčnih strani ne bi lastila monopola ali premoči« (*Žižek, Delo, SP, 03.02.96*).

Teritorij je proizvod teritorialnosti in teritorializacije. Teritorialna narava človeka je generična in neizbrisljiva (*Arderj, 1966*).² S premikom od biološke teritorialnosti k družbi pa se srečamo s politično teritorialnostjo, ki predstavlja osnovno povezavo med političnim sistemom in prostorom, vedenjski fenomen, povezan z organizacijo prostora v območju vpliva ali jasno označenega teritorija (*Soja, 1971*). Socialna geografija jo označuje kot »teritorialnost človeške vrste«, kot »obliko prostorskega vedenja« ter »prostorsko strategijo« posameznika ali skupine, ki je usmerjena k podrejanju in nadzorovanju pojavov, procesov in odnosov v obmejenem prostoru. (*Sack, 1986, 19*). Zaradi teritorija je bilo največ vojn v zgodovini človeštva in je njihov glavni vir (*O'Sullivan, 1986*). Kot eden od gonilnikov vojne³ je pritegnil obrambo, da bi bila v moderni družbi na prednostni listi gonil oblikovana kot legalna racionalizatorja vojn (*Q. Wright, 1942; 131*). Takšna vrednost teritorija ne obstaja sama po sebi, saj izhaja iz dejstva, da teritorij kot »kontejner« omogoča fizično, mentalno, ideološko, politično fiksiranje ter sinergijo ostalih sorodstvenih in identifikacijskih vrednot: materialnih, narodno/etničnih, verskih, kulturnih, političnih in države (*Tägil, 1977*)⁴ Zgodovinsko dejstvo ali naključje je, da je politična teritorialnost svojo osrednjo prominenco v družbi dosegla s pojavom države (*Soja, 1971; 39; Glasner in Blij, 1989; 13*). Teritorialna država je oblikovana kot organizacija, ki zaseda nek prostor v »zgoščeni« in ekskluzivni obliki (*Boulding, 1959*). Kot »obmejen kontejner moči«⁵ (*Giddens, 1987; 119*) se je pokazala kot do sedaj najučinkovitejša oblika teritorialne organizacije. Od westfalskega miru leta 1648 ljudje svojo družbenopolitično eksistenco zaupajo teritorialno suvereni državi.⁶

1 »Strukturno-dinamične lastnosti geoprostora rezultirajo iz odnosa zunanjih, vesoljskih vplivov in pojavov, ki so neposredno podrejeni zakonom fizične narave in notranjih specifičnih fizičnogeografskih procesov, ki so značilni za geografski omotač Zemlje kot posebno naravno telo, integrirano v edinstven naravni sistem (M. Radovanović: V Jugoslovenski geoprostor, 1989, 9-10).

2 Teritorialnost na osnovni ravni opredeljuje kot »instinkt za teritorialno posedovanje« ali zagotovitev lastnega »...območja v prostoru ... kt ga žival ali skupina živali brani kot ekskluzivno lastnino ...

3 Hrana, spol, teritorij, aktivnost, samozaščita, dominacija, neodvisnost, in družba.

4 Navedene vrednote so nekateri analitiki opredelili kot oblike sorodstva ter teritorialnost in sorodstvo kot imperativa politične družbe, ki se medseboj dopolnjujeta, se izmenjujeta, z občasno prevlado enega ali drugega (*Mazruil, Kratochwil, Duchacek ...*).

5 »Obmejen« v pomenu opasan z mejami.

Ob nastajanju tega prispevka se je porodilo vprašanje zakaj geografi za označitev omejenega prostora uporabljajo pojem geoprostor, ko že obstaja izoblikovan pojem teritorij, ki natančno opredeljuje nek določen del prostora. Sklepam, da je lahko za geografa pojem teritorij določen »prestogo« s teritorialnimi mejami in ima formalnopravni pomen. Pojem geoprostor se zdi bolj fleksibilen, saj označuje prostor, ki je neposredno situacijsko pogojen. Geoprostor sicer lahko ima za krajši ali daljši čas obeležja teritorija, ker ga pač nadzira eden od teritorialnih udeležencev, vendar pa nima mednarodnopravno določenih teritorialnih meja. Pojem teritorij torej pripisujemo predvsem državi kot subjektu in objektu mednarodne ureditve, ki izvaja lastno suverenost v dosegu z državnimi mejami opredeljenega prostora. Geoprostor razumemo bolj fleksibilno. Skladno temu tudi meja ocenjevanega geoprostora ni nujno sinonim za državno teritorialno mejo, pogosto pa se geoprostor in teritorij, odvisno od problemskega in kontekstualnega vidika, tudi ujemata.

Varnostnoobrambne ocene položaja državnega teritorija in geoprostora

Visoka vrednost, ki jo v tem prispevku pripisujem teritoriju je vsekakor nasprotovanje raznim Jefrijem, političnim emisarjem⁷ z Zahoda, ki v megli globalizacije učijo Vzodnoevropejce, da teritorij za mednarodne odnose, varnost in državo ni več temelj suverenosti, in da teritorialna suverenost ni oblika ali vsebina politične legitimnosti države, ni vrednota za katero se spleča boriti, kot tudi država ne more biti več subjekt mednarodne ureditve.⁸ Sočasno pa njihovi ekonomski, politični, varnostni in drugi funkcionalni sistemi ustvarjajo nove globalne, civilizacijske, geopolitične in geostrateške varnostne, gospodarske in druge delitve in teritorialne meje, tudi z nelegitimno in novo geoekonomske uporabo vojaške sile.

Varnost, obramba in teritorij so neposredno funkcionalno in vsebinsko povezani in med seboj pogojeni. Brez teritorija ni obrambe, brez varovanja in obrambe »lastnega« prostora ni lastne suverene države, na katero se vendarle še naprej opirajo varnostno-obrambne opredelitve vitalnih in strateških interesov, ki jih razglašča država v imenu družbe.⁹

Vsaka kvalitetna analiza problema varnosti in obrambe mora temeljiti na poznavanju celovitih političnih in geostrateških razmer, mora ugotoviti temeljna dejstva in ne more dovo-

6 Westfalski mir je promoviral **teritorialno suvereno državo** kot nov politični ideal in na decentraliziranem »sistemu avtonomnih suverenih držav« (Maoz, 1990:8) urejeno prvo mednarodno ureditev ter mednarodno pravo, začel pa se je tudi razvoj diplomacije. Toda namesto v sistem tako opredeljenih držav se je Evropa razvila v sistem imperijev, v katerem so številna ljudstva in narodi ostali na njihovih obrobjih oziroma mejščih kot drobiž za medimperialne poračune. Balkanski vojni 1912/13, Oktobrska revolucija, prva svetovna vojna in nastop dveh supersil v Evropi so privedli do formalne uveljavitve teritorialno suverene države, vendar »nadgrajene« z atributom nacionalnega. Tako je nacionalna država končno postala prevladujoč tip politične organizacije. Nekoliko ironično je, da je, leta 1933, pred že jasno nemško nevarnostjo, konvencija iz Montevidea določila natančne parametre države kot osebe mednarodnega prava in njene sposobnosti, da stopa v odnose z drugimi teritorialnimi subjekti v prostoru in se predstavlja kot zastopnik ljudstva in subjekt mednarodnega sistema; jasno določen teritorij, stalno prebivalstvo ter oblast in sposobnost izvajanja oblasti na lastnem teritoriju. Šele takšna je imela, če se opiramo na mednarodno normativno in politično deklarativno ureditev, suvereno pravico do varovanja in obrambe lastnega teritorija in oblikovanja geoprostora. Do danes ta načela niso bila spremenjena.

7 emisar -ja m (a) politični ali vojaški odposlanec, ki ima navadno tajno, zaupno nalogo: diplomatski, vojaški emisar (SSKJ, DZS.d.d in Amebis, d.o.o., El. izdaja v. 1.0)

8 Tovrstnim veroukom je bil avtor prispevka prica na številnih konferencah, seminarjih, posvetih ter drugih srečanjih, ki so od leta 1990 preplavila Vzhodno in Jugovzhodno Evropo, v organizaciji ali s podporo zahodnih institucij, v funkciji mobilizacije političnih in strokovnih elit teh držav. Na vprašanje kaj si mislijo o morebitnem zankanju teritorialne narave njihovih držav ali popolnem odprtju meja s Češko ali Poljsko so se Nemci, Nizozemci, Američani ali Belgijci praviloma samo nasmihali. Zahod, predvsem robni Nemčija in Avstrija vzhodnim sosedam nudita izdatno finančno pomoč za utrjevanje njihovih vzhodnih meja kot predhodnih meja t.i. Shengenske Evrope.

liti kakršnegakoli zavajanja z enostavnimi in naivnimi entuziazmi. Za iskanje in zagotavljanje varnosti in obrambe države, temeljnih vrednot oziroma vitalnih in strateških interesov so potrebne kvalitene varnostnoobrambne ocene različnih vidikov položaja državnega teritorija in geoprostora. V tem smislu ima ocenjevanje strateški razvojni pomen. Ocene morajo obsegati razvojne procese in stanja v širšem in ožjem varnostnem okolju. Običajno se po namenu delijo na splošne varnostne in vojaškogeografske ocene. Medtem ko slednje obsegajo različne ocene geoprostora z vidika dejavnosti vojaštva,¹⁰ morajo splošne varnostne ocene, čedalje bolj, obsegati razvojne procese v varnostnih okoljih na političnih, ekonomskih, geopolitičnih in geostrateških področjih, pravilno zaznavati smeri njihovega razvoja. Spoznanja, ki se jih s takšnimi ocenami dobi, je nato potrebno, pod pogojem pravilne interpretacije, uporabiti v lastnih razvojnih politikah.

Glede na namen prispevka in čas v katerem nastaja pa je potrebno opredeliti nekaj dodatnih izhodišč:

- zaradi obsežnih sprememb v širšem in ožjem varnostnem okolju je potreben odmik od tradicionalnih metod, načinov in vsebin varnostnoobrambnega vrednotenja položaja teritorija v prostoru;
- zaradi aktualne dinamike in negotovosti je potrebno analizo usmeriti razvojno in nekoliko prognostično;
- geopolitična in geostrateška teža prostorskih in teritorialnih razsežnosti stabilnosti in varnosti je močno okrepljena;
- oceno položaja našega geoprostora je možno v tem prispevku podati le splošno in delno;
- vsi, sicer pomembni, vidiki varnostnoobrambnega ocenjevanja niso potrebni in presegajo namen tega prispevka.

GLOBALNA RAVEN

Na svetovni razvojni sceni so se proti koncu 20. stoletja zgodili premiki, ki imajo razsežnosti zgodovinske prelomnice, ki je nekako splošno sprejeta kot začetek četrte »nove« svetovne ureditve. Pod vplivi globalizacije naj bi se razvijala postmodernistična družba, ki bi presegla koncepte tradicionalizma in modernizma dvajsetega stoletja. Globalizacija naj bi odprla poti za mednarodne odnose, ki naj ne bi več temeljili na teritorialni ureditvi. »Svet brez meja« bi pomenil »konec nacionalne države« (*Guehenno, 1995; Peterson, 1995; 108*) in teritorij ne bi bil deter-

9 Za vitalne interese si je Slovenija razglasila varnost ljudi, zaščito demokratičnega političnega sistema in svoboščin državljanov ter suverenost in ozemeljsko celovitost države. Strateški interesi, ki zadevajo zunanjo varnost so sodelovanje v varnostnih strukturah z željo po nadaljnjem približevanju NATO, EU (Iz dispozicije »Strategije (nacionalne) varnosti Republike Slovenije (FDV-IDV-ORC, marec. 2000)).

10 Vojaškogeografske ocene geoprostora so lahko lahko:

Po namenu: vojaško-politične, vojaškoekonomske, vojaške, vojaškogeografske, specialne;

Po splošnosti: globalne, celinske, regionalne, nacionalne, manjše (cone, rejoni, črte, položaji);

Po vsebini: kompleksne, delne, proste;

Po pomenu: strateške, operativne, taktične;

Po ambientu: kopenski teritorij, akvatorialni teritorij, zračni prostor, vesolje;

Po cilju: informativne, instruktivne, destruktivne, dokumentacijske, obveščevalne, preventivne, lažne;

Po času izvajanja: trajne, periodične, srednjeročne, kratkoročne, dnevne;

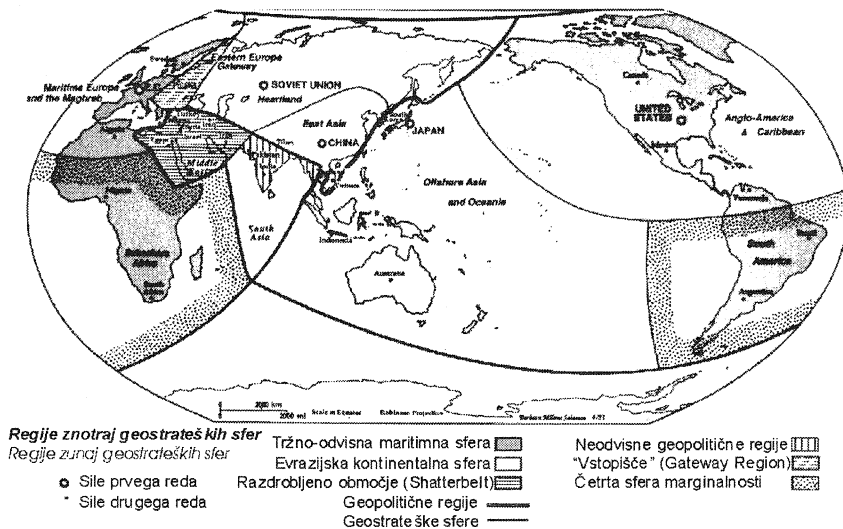
Po sredstvih izvajanja: organoleptične, po karti, izvidniške, uporaba sodobnih tehničnih sredstev, ter upoštevajo tri temeljne skupine vojaškogeografskih dejavnikov v prostoru: matematično-geografske, fizično-geografske in družbeno-geografske.

minanta državne suverenosti (Johnston, 1995). Skratka, razkrojena bi bila sposobnost države za poln nadzor in upravljanje lastne usode (Tuathail, 1999; 117). Nastala naj bi nekakšna univerzalna skupnost svobodnih ljudi, ki svojega obstoja ne bi več vezali na teritorialno opredeljeno državo, ampak le na abstraktno lokacijo bivanja. »Konec nacionalne države« naj bi pripeljal do koncepta »nacionalne varnosti«, ki bi bila »deteritorializirana« in globalna in ne več »državna«. Kaže pa, da se globalizacija, če nekoliko parafraziramo Fukuyamov filozofski izziv, namesto konca zgodovine, sveta brez barbarov na vratih in bogastva brez konca, čedalje bolj nagiba k totalitarizaciji mednarodne skupnosti oziroma zavarovanju dosežkov zmage v »hladni vojni«. Namesto deteritorializacije je vse bolj jasno, da svet in Evropa doživljata, namesto »konca zgodovine« le »vrnitev zgodovine« in reteritorializacijo, ki je znana iz začetka 20. stoletja.

Cohen ugotavlja, da je »nova« geopolitika tisto kar je pomembno za razvoj smiselne, uravnotežene in realistične paradigme, ter razlaga zemljevid nove svetovne ureditve.¹¹ Zdi se, da mu aktualni procesi dajo prav. Sedanje neravnotežje globalnega geopolitičnega sistema je kratkoročno in se bo prelevilo v novo stanje dinamičnega ravnotežja. »Nova svetovna ureditev« naj bi bila zaznamovana s stanjem »ne reda in ne kaosa« v »mednarodnem geopolitičnem sistemu« ali »novi geopolitični strukturi ... odprtega in decentraliziranega« vsekakor pa »turbulentnega« sistema, v katerem bo moč centrov razpršila.

Glavni odraz takšne spremembe je preusmerjanje in preurejanje političnih teritorialnih enot. Preurejanje se izvaja na vseh geopolitičnih ravneh, od sfer do območij in stopenj delitev znotraj nacij. Tako pregrupiranje je prostorsko naključje ali poteka po črtah, ki jih nudi narava. ... Relativna moč posameznih jeder določa kje se in na katerem nivoju hierarhične skale bo zgodilo geopolitično prerazdeljevanje (Cohen, 1994; 20; 1991).

Prikaz 1: »Vmesna Evropa« v globalni geopolitični strukturi

(Vir: Cohen, 1994; 24)

¹¹ Treba je reči, da se je izraz geopolitika, ki je evropskega rodu, končno, a nenavadno udomačil v ZDA. Kolikor je znano, ga je tam, v funkciji ameriške politike, prvič uporabil H. Kissinger šele leta 1979. Kljub temu pa Američani še vedno raje govorijo o geografiji ali »povratku geografije« in ne o »povratku geopolitike«.

Ni težko ugotoviti, da Cohenovo oslikavanje sveta kaj več ne odstopa od duha globalne geostrategije, ki so jo razvili Mahan, Spykman, Mackinder in geostrategi intenzivnega nastopanja ZDA v Evropo. Temelj globalnim geostrateškim in geopolitičnim odnosom ostaja vladanje dvema geostrateškima sferama, relativna novost pa je le nekoliko drugačna hierarhična organiziranost teritorialnih akterjev:

- Prvo mesto na lestvici globalne geopolitične strukture zavzema maritimna ali tržno-odvisna sfera na eni strani ter evroazijska kontinentalna sfera na drugi.
- Znotraj, ob ali med geostrateških sfer imajo svoje mesto in funkcije neodvisne geopolitične regije (Indijski podkontinent, Indokina), četrta sfera marginalnosti (večji del Južne Amerike, Afrika južno od mediteranske cone Magreba), regija teritorialne razdrobljenosti »*Shaterbelt*« (Mala Azija in Bližnji vzhod) ter navezuje geopolitična regija prehoda »*Gateway region*« ali Vmesna Evropa (Prikaz 1).
- Šele tretje mesto na hierarhični lestvici pomembnosti zavzemajo nacionalne države, katerih hierarhični razpored bo odvisen od pozicij in funkcij moči, ki jih lahko eksponirajo v svetovnem sistemu.
- Še posebej je zanimivo Cohenovo prepoznavanje »specialne kategorije« prehodnih ali vmesnih teritorijev, kot jim pravi embrionalnih držav in mikrodržav, ki so zaenkrat sestavine subnacionalnega, četrtega reda v hierarhiji svetovne geopolitične strukture. Kot takšne lahko kadarkoli predstavljajo izpostavljena izhodišča za pritiske in destabilizacijo posameznih držav ali regij.

V novi geopolitični strukturi geostrateških sfer je povsem jasno prepoznavno območje Vmesne Evrope kot prehodne, tranzicijske (*Gateway*) regije. Na njenem jugovzhodu tj. v stiku z Turčijo se navezuje regija, ki zajema vzhodno Sredozemlje tj. Malo Azijo, Bližnji vzhod ter severovzhodno Afriko do afriškega roga, kar je že v funkciji maritimne mediteransko-bližnjevzhodne smeri.

Tako oblikovani geopolitični strukturi sveta ustreza njegova multipolarnost, ki jo Cohen vidi v vladavini petih glavnih sil oziroma centrov prvega reda:

- ZDA, maritimni in edini vojaški in gospodarski kolos;
- Rusija in Kitajska,¹² vojaški kopenski evroazijski, čeprav gospodarsko relativno slabi sili;
- Japonska in Evropska unija, gospodarsko močni, a brez zadostnih vojaških zmogljivosti (*Cohen, 1994;28-29*).

Taki strukturi ustreza tudi regionalna imperializacija.

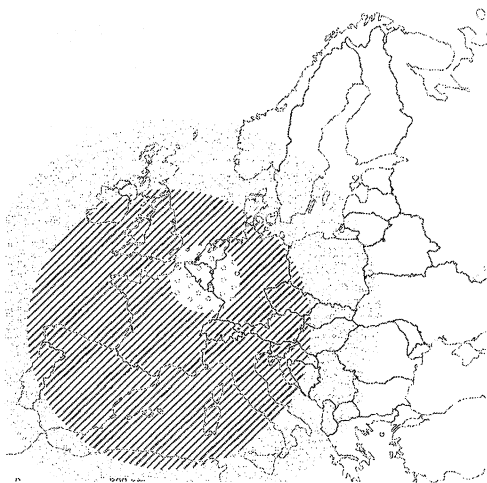
REGIONALNA (EVROPSKA) RAVEN

Na ravni Evrope kot svetovne regije so najpomembnejši politični, geopolitični in geostrateški oziroma varnostni premiki povezani z združitvenim procesom krepitve in izgradnje Evropske unije. Od predwestfalske zahodnokrščanske Evrope (*Christianitis*) je Evropa prehodila westfalski koncept teritorialne in nato še nacionalne države ter obdobje koncepta prevlade ideologij dveh supersil. Danes se zdi, da je sklenjen razvojni krog z modelom, ki po mnogih značilnostih predstavlja k začetku, vsaj metaforično.

¹² Nasproti Mackinderju in Spykmanu, ki so imeli Kitajsko za maritimno silo.

Tudi v primeru Evropske unije gre za model imperija, katerega je načelna teritorialna struktura sestavljena iz:

- območja centra (*direct rule*) kjer sta koncentrirani neposredna oblast in upravljanje;
- kroga perifernih ali lokalnih avtonomnih oblasti ali oblastnikov (*dominionov*), ki nesporno priznavajo vodstvo centra in plačujejo davke (vključujoč nekatera odstopanja glede na notranja vprašanja;
- kroga enot s skoraj popolno notranjo neodvisnostjo, vendar z omejitvami na področju njihove zunanje politike, vsekakor pa s prepovedjo vojne med njimi (krog hegemonije);
- kroga priznane neodvisnih držav, vendar ne tudi enakih - priznana pripadnost vladarjev drugačni ureditvi (neodvisne države).

Prikaz 2: Evropska unija kot imperialni sistem

(Wæver V: Tunander ... 1997, 67)

Evropski analitiki procesov opozarjajo, da ima model Evropske unije vsa strukturna obeležja imperija in predstavlja proces reteritorializacije Evrope. Širši evroazijski prostor pa dobiva obeležja imperialnega kompleksa s centri v Bruslju, Moskvi in Ankari.¹³ To pomeni graditev hierarhične teritorialne strukture od »Centra« proti »Periferiji«, na kar se navezuje struktura interesov in moči. Namesto tradicionalne države, ki naj bi imela polno suverenost vse

do mejnih črt, nastopa kompleks, ki pušča Evropejce v neredu brez suverene oblasti, brez stabilne in jasne strukture sistema suverenih držav, nekako tako kot je bilo v srednjem veku (Wæver, V: Tunander idr, 1997;61).

Odnosi med imperiji so po naravi drugačni od odnosov med državami. Zato bo, po Wæverju, potrebno politične in geografske atlase brati drugače. Države je treba zamenjati s kategorijami točk, stopnjami kontrole in podrejenosti centrov na nižjih ravneh, brez zahtev po »enakosti« in brez prepoznavnosti »suverene« oblasti. Položaj sedanjih držav bo različen glede na to v katerem koncentričnem krogu so. Njihov položaj bo določen s teritorialno hierarhijo in različen glede na odnos centra do njih. Pomembnost bo, z oddaljenostjo od imperialnega centra, upadala in stopnja suverenosti in neodvisnosti »naraščala« skupaj z izpostavljenostjo medimperialnim, pogosto nasprotujočim si interesom in posegom.

Kakorkoli, koncept Evropske unije nujno vsebuje prostorske in teritorialne razsežnosti evropske stabilnosti in varnosti, ki vključujejo tudi vojaško komponento. Varnostne funkcije državnih meja znotraj ti. Shengenske Evrope so močno zožene, so pa toliko prenesene na robne države.

¹³ Kljub temu, da sta slednja zaenkrat še nekoliko razcepljena med imperialno in nacionalno vizijo lastnih identitet.

Evropska unija ni suverena država, je lahko le imperij, kljub temu pa so njen prehod iz politično-ekonomske zveze v vojaško obrambno zvezo (pod nazivom Evropska varnostna in obrambna iniciativa (ESDI) ter ustanovitev Politično varnostnega odbora (COPS), Vojaškega odbora (MC) in Vojaškega štaba (MS), opustitev Zahodnoevropske unije (ZEU) v korist EU idr.) že prepoznali kot osredotočenje na obrambo družbene ureditve, ki je še ni in se ne ve kakšna bo. To naj bi bil še en dokaz usmerjenosti k izgradnji »evronacije« kot teritorialne tvorbe, z značilnostmi (nad) države. Prodijeva izjava »vsak napad ali agresija zoper državo članico EU bi bil napad ali agresija zoper celotno EU, to je največja garancija.« je, skupaj z navedenimi ukrepi in oblikovanjem evropskih vojaških intervencijskih sil velikosti 60.000 vojakov, označena kot »vstop Evropske unije v fazo militarizacije«¹⁴.

Iz opisanih procesov se razvijajo sodobni varnostni sistemi, ki so prevladujoče vezani na vojaško-obrambne mehanizme in instrumente, kjer osrednja vloga pripada oboroženim silam. Veča se vpliv vojaške sile na razvoj družbe, s težnjo da postane odločujoč dejavnik. Usmeritev pa nikakor ne napoveduje konca množičnega oboroženega nasilja.¹⁵ V funkciji vojaškega varovanja globalizacije kot unifikacije in unitarizacije ter Evropske unije kot evroatlantskega projekta nasproti evroazijski geopolitični in geostrateški opciji nastopa zveza NATO. Toda, tudi Evropska unija je, simbolno kot »evronacija«, že prestopila iz politično-ekonomske v vojaško-obrambno zvezo.

Sploh, pomen vojaške sile v narašča. Vojaške aktivnosti, zaenkrat monopolne sile zveze NATO, pod vodstvom ZDA, ter gesli »v podporo miru, demokracije, človekovih pravic« in »nevojnih vojaških operacij« (preventivna diplomacija, preventivna razmestitev sil, vzpostavljanje miru, ohranjanje miru, vsiljevanje miru, krepitev miru; *Kotnik, 2000/166-180*) so že pokazale obraz nelegitimne klasične in nove geoekonomije uporabe vojaške sile.¹⁶ Pri ustvarjanju nove dinamične geopolitične strukture« na vojaški način, tudi za ceno demontaže norm mednarodnega prava in mednarodnih institucij, gre za zagotavljanje novih geostrateških in operativnih izhodišč za nadaljnje teritorialne posege. S politično in vojaško umestitvijo na prostoru nekdanje Jugoslavije in Albanije je NATO končno odpravila problem t.i. »strateške praznine« ter razširila strateško pomembno balkansko območje za operacije na smereh vzhod-zahod in sever-jug. S prepustitvijo strateškega zavarovanja srednje-evropskega »koridorja vojn« Nemčiji, skupaj z vključitvijo Poljske in Češke, so ZDA strateško težišče premaknile na tradicionalni maritimni koridor. Z vojaško prisotnostjo v Jugovzhodni Evropi so ZDA, ta, sedaj najpomembnejši, strateški koridor, zavarovale pred morebitnimi pritiski iz evropskega prostora.¹⁷

V kolikor je »evropska varnostna in obrambna iniciativa« (ESDI) evropska reakcija na ameriški monopol sile v evropskih in svetovnih zadevah, gre tudi za nadaljevanje že do

14 <http://www.stratfor.com/services/gin2000/201100.asp>

15 Dobro analizo trendov je naredil Igor Kotnik-Dvojmoč v doktorski disertaciji (FDV, Ljubljana, 2000).

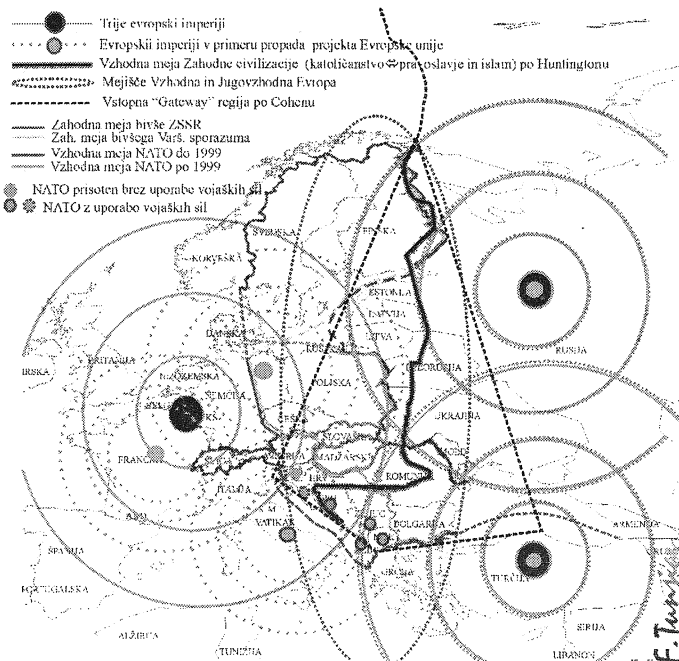
16 »Medtem, ko Srbija vidi napad NATO nanjo kot geopolitični poseg, imenujoči ga »agresija«, je ta na Zahodu opisan z geoekonomskimi formulami, kot NATO izvoz varnostnih storitev Kosovarjem, ki so neposredni koristniki, medtem ko so posredni in dolgoročni koristniki vsi Evropejci.« (Plevnik, 1999:49).

17 V Strateški oceni 1999 so ZDA zapisale tisto kar so napovedale že v drugi polovici 80. let tj. strateški premik s severnega loka od Evrope skozi ZSSR proti severovzhodni Aziji v novo nevarno cono, ki bo zajela veliki »južni« lok, ki se začneja na Balkanu, poteka skozi veliki Bližnji vzhod in Perzijski zaliv, prečka Južno Azijo se nadaljuje vzdolž azijskega krešenta (polmeseca) od Jugovzhodne Azije do Tajvana.

sedaj vidne dvosmernosti delovanja evropskih članic zveze NATO. Kotnik ugotavlja, da si partnerji v zavezništvu ob ponujanju vojaških kontingentov skupnim sestavom zveze skušajo čimbolj zaščititi lastne sile in celo dvigniti njihove operative in logistične zmogljivosti (ohraniti posebnosti pri strukturiranju in opremljanju lastnih oboroženih sil). Verjetno se bo njihov pomen Evropski uniji okrepil, kar bo konfliktnost in tekmovalnost med njimi še okrepilo. To je možno razumeti tudi kot pripravljenost evropskih sil (držav) na morebiten propad projekta Evropska unija. Takrat bi zagotovo prišlo do pospešene geopolitične tekme med posameznimi evropskimi centri,¹⁸ predvsem nekdanjih evropskih imperijev. Za evropsko stabilnost in varnost bi to pomenilo radikalen zasuk nazaj. Ob tem verjetno nobena evropska država ne pozablja, da se ZDA, (kot glavni varuh evropske stabilnosti in varnosti, ko gre za globalno formacijo geostrateških interesov v določenih razmerah,) lažje dogovori z Rusijo (SND) kot pa z množico interesno med sabo razhajajočih se evropskih partnerjev.

Ob predstavljenih tendencah na globalni in regionalni ravni se krepí tudi individualizacija majhnih držav, ljudstev, narodno-etničnih skupnosti in drugih družbenih entitet za ohranitev lastnih identitet. Le-te so v procesih globalizacije in regionalizacije postale drobiž in območje za medsebojno izravnavanje interesov velikih, preizkušanje, ter reševanje kriz vojaško-industrijskih kompleksov. Zato izpostavljene majhne države dodatno krepíjo lastne geopolitike in geostrategije v lastnem okolju.

OŽJE REGIONALNO OKOLJE ALI »VMESNA EVROPA«

Prikaz 3: »Vmesna Evropa« kot mejišče

Zahodni pas Vzhodne in Jugovzhodne Evrope, ki je bil omenjen (v Cohenovem konceptu) kot prehodna, tranzicijska geopolitična regija smo pogojno in geopolitično poimenovali »Vmesna Evropa« (Prikaz 3). Že množica izrazov govori o njeni tradicionalni geopolitični in geostrateški vlogi: »Zwischeneuropa«, »Europe in Between«, »cordon sanitaire«, »barrière de l'est«, ali »die

¹⁸ Morebiti bi bilo potrebno v tej luči analizirati porast političnega populizma v Avstriji, kar je lahko le reakcija nekdanjega imperialnega centra na obnovitvene procese pri drugih evropskih centrih.

Schütterzone«, »Mitteleuropa« ali »Mittellage«, »zwischen Westen und Osten, zwischen den Deutschen und Rußen« (med Zahodom in Vzhodom, med Nemci in Rusi), »Europe in Between«, ki bi ji lahko po naše rekli kar Vmesna Evropa (Prikaz 3).

Gre namreč za geopolitično regijo, kjer so bila že trikrat v tem stoletju, (vsaj z vidika držav in narodov v njej, z uporabo vojaške sile, suspendirana ali preložena obsežna, tudi s svetovnim vojnama) nerešena ali slabo rešena teritorialna in druga politična vprašanja. Tu se tudi danes rešujejo ključna geopolitična in geostrateška vprašanja političnih, gospodarskih, varnostnih in drugih interesov teritorialnih dejavnikov v evroazijskem prostoru skupaj strateško prerazdelitvijo. Nove nastale razmere v regiji so sicer sprostile stara in odprle nova nasprotja med »novimi demokracijami« (Vukadinovic, 1998), vendar so predvsem zunanjim teritorialnim dejavnikom ponudile priložnosti za popraviljanje »starih izgub« ali izpolnitev na nedoločen čas odloženih želja.

Analitiki ugotavljajo, da se je zahodni pas Vzhodne in Jugovzhodne Evrope ponovno znašel v funkciji mejišča (kar je geopolitično in geostrateško »vmes«) in to med tremi vzporednimi geopolitičnimi in geostrateškimi koncepti: dveh globalnih geostrateških sfer, evropske imperialne ureditve ter kulturno-civilizacijske evroazijske delitve po črti bodočih spopadov (Huntington, 1998). V vseh treh razsežnostih, države ob vzhodni strani nekdanje Mackinderjeve črte strateške razdelitve Evrope na Zahodno Evropo in Vzhodno Evropo, pripadajo »Vmesni Evropi«. So tudi del evropskega imperialnega sistema. Vendar nobena od teh držav ne pripada prvemu krogu imperialnih sistemov, ker so na obrobju dominionov ali pa v neposrednem stiku z obrobji drugih imperijev. V takšnem položaju so te države praviloma prepuščene konfliktu naravi t.i. »sivih con«, v katerih se imperiji dotikajo in v manjših ali večjih teritorialnih obsegih prekrivajo (Waver, 1997:79). Posameznih manjših držav in subnacionalnih teritorijev (praviloma znotraj »težavnih držav«¹⁹, iz Cohenove »specialne kategorije«) ZDA ne bodo zlahka izpuščale izpod kontrole. Potrebujemo jih namreč bodisi za destabilizacijo regije po potrebi, bodisi kot ustrezna strateška odskočišča za vojaške posege ali zaščito lastnih koridorjev in položajev.²⁰

Tudi v primeru omenjenega morebitnega neuspeha evropskega združitvenega projekta oziroma imperialne prenove posameznih evropskih centrov se zahodnemu pasu držav Vzhodne in Jugovzhodne Evrope obeta enaka vloga, čeprav z več samostojnimi igralci.

LOKALNA RAVEN

Lokalna raven predstavlja naše neposredno varnostno okolje, ki se oblikuje glede na predstavljene procese in odnose na globalni in regionalni ravneh, ter se odraža v geopolitičnem in geostrateškem položaju Slovenije.

Slovenija leži v skrajnjem jugozahodnem kotu »Vmesne Evrope«. Izpostavljena je neposrednim vplivom zahodne sfere. Takšen položaj, razpored sil in strateški cilji Nata v Madžarski in na Balkanu ter prometno geografske značilnosti geoprostora narekujejo Sloveniji vlogo prehodnega ali povezovalnega koridorja za posege Nata na Balkanu in zaščito maritimne mediteranske in bližnjevzhodne smeri.

19 Kategorija je povsem jasno opredeljena prvič, kot vprašanje strateških usmeritev za delovanje ZDA. Glej: Strategic Assessment 1999

20 Jugovzhodna Evropa, »med hladno vojno eden najbolj stabilnih delov Evrope«, je sedaj v imenu »zagotavljanja stabilnosti« 20 eden najbolj nestabilnih in nestanovitnih« (Cviic, 1997:217).

V teritorialni zgradbi Evropske unije je Slovenija na zunanjem robu dominionov. Morebiten sprejem Slovenije v unijo takega položaja ne bo spremenil. Okrepila se bo njena vloga pred straže za Shengensko Evropo. Preciznejši odgovor na morebitno vprašanje stopnje avtonomije, ki bi jo imela Slovenija v evropskem imperialnem sistemu je odvisen od uspeha geopolitičnega projekta Evropska unija v celoti, ter stopnje in oblik politične, gospodarske in varnostne prisotnosti unije in Nata na celotnem območju bivše Jugoslavije in v Albaniji. Teritorij Slovenije ni izpostavljen neposrednim vplivom ali pritiskom Evropski uniji rivalskih imperialnih centrov Moskve in Ankare.

V primeru neuspeha evropskega združitvenega projekta bi gotovo prišlo do odprtega rivalstva posameznih evropskih velikih sil in nekdanjih imperialnih centrov. V tem primeru bi lahko bil teritorij Slovenije neposredno izpostavljen geopolitičnim in geostrateškim posegom posameznih sil, ki bi zahtevale vsaka svoj »zgodovinski« oziroma »geopolitični« delež.

Dosti težje je napovedati kaj bi se zgodilo na našem jugovzhodu tj. v geoprstoru predhodne Jugoslavije in celotni Jugovzhodni Evropi. Glede na strateški namen sil Nato (beri ZDA) na Balkanu je izredno težko reči do kakšnih spremembi bi prišlo. Kakršnekoli procesi bi se na tam območju razvili je gotovo le to, da bi jih bili deležne ZDA in Rusija, verjetno skupaj z Ukrajino. Resno je treba računati tudi na Turčijo, ki si je v preteklem desetletju že zagotovila dejavno vlogo v Jugovzhodni Evropi.²¹ Strateški tranzitni pomen Zato bi se tranzitni pomen našega teritorija, in pritiski nanj, povečal.

K SKLEPU

Tako imenovani konec hladne vojne, združitev Nemčije, razkroj bipolarnega varnostnega sistema v Evropi, razkroj ZSSR, SFRJ in ČSSR so v Evropi pomenili prehod iz stanja »stabilne nevarnosti«²² v stanje nestabilnosti in negotovosti, v katerem je tudi vojna postala ponovno »racionalno dejanje«. Vojna, imperializem in geopolitika, gredo z roko v roki. Brez težav lahko ugotovimo, da je iskanje nove mednarodne in varnostne paradigme močno vpeto geopolitične in geostrateške razsežnosti preurejanja teritorialnih odnosov na vseh ravneh. V knjigi »Geopolitika v Evropi po berlinskem zidu - varnost, teritorij in identiteta« (Tunander, Baev, Einagel, 1997) avtorji ugotavljajo, da geopolitika v novih pogojih vleče na dan vse stare teritorialne delitve. To pelje k teritorialni preureditvi evroazijskega prostora, še posebej ob stičnih črtah Evrope v smeri »definiranja nove mejne črte med Vzhodom in Zahodom«, kar je enako tistemu kar je Kjellen poimenoval »Velika kulturna delitev« tj. sklicevanju na zgodovino in religijo, da bi definirali vojaško-kulturno »drugega«, na oni strani (Tunander, 1997; 19-20).

Vse to daje/vrača »Vmesni Evropi« funkcijo globalnega in evroazijskega geopolitičnega in geostrateškega mejišča kjer je nudenje »varnostnih garancij« s strani centra zelo spremenljivo in odvisno od številnih dejavnikov, med katerimi najmanjšo težo igrajo želje in potrebe malih perifernih držav v coni mejišča.

21 Dosežena prisotnost Turčije v Albaniji, Bosni in Hercegovini in Hrvaški oziroma bojazen pred njenim »strateškim balkanskim lokom« je eden od ključnih determinant odnosov Grčije do procesov na Balkanu v zadnjem desetletju.

22 Tako je Aron označil »eno situacijo ... vojaško stabilno ..., ko nobena od nasprotujočih si držav ne skuša niti bi bilo treba, da poskuša, če jo vodi razum, uporabiti silo, tudi takrat ne, ko ni zadovoljna s statusom quo« (Aron, 1969:166).

V tem prispevku se nisem ukvarjal z vojaškim vrednotenjem teritorija, geoprostora in geografskih dejavnikov, čeprav gre za nesporno eno od vitalnih nalog države, njenih organov ter vojske.

Zgodovinska dejstva in tudi najnovejša vojna dogajanja nam namreč dajo vedeti, da sta tehnološka in tehnična raven, ki jo v vojni angažira napadalec na eni strani ter geoprostor in obramba v dialektičnem odnosu: višja tehnološkega raven vojskovanja pri napadalcu narekuje branilcu močnejšo oporo na lastni prostor tj. geografske dejavnike. Je pa tudi res, da z razvojem vojne tehnike postaja obrambno in vojaško ocenjevanje lastnega geoprostora in njegova obramba bolj »sofisticirano« delo. Kljub temu, s kvalitnim ocenjevanjem geoprostora, pravilno interpretacijo ocen, upoštevanjem vpliva geografskih dejavnikov na napadalca, obrambo in lastne sile, tako v izgradnji kot v vojni, ter naporu celotne države na pripravi in ureditvi teritorija za obrambo lahko postane najmočnejši, včasih pa tudi edini, zaveznik.

VIRI:

- Ardrey, R., 1966: *The Territorial Imperative*, Atheneum, New York.
- Aron, R., 1966: *Peace and War: A Theory of International Relations*, Doubleday & Company, Garden City, N.Y.
- Boulding, K. E., 1959: *National Images and International Systems*, v: *Journal of Conflict Resolution*, No. 3.
- Cohen, B. S., 1994: *Geopolitics in the New Era: A New Perspective on an Old Discipline*, v: Demko & Wood (eds.), *Reordering the World. Geopolitical Perspective on the Twenty-first Century*, Westview Press, Boulder-San Francisco-Oxford.
- Cviic, C., 1997: *The New Balance of Power in South-Eastern Europe: Notes Towards a Provisional Assessment*. v: Tunander O, Baev P, Einagel I. V., *Geopolitics in Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity*. PRIO, Oslo.
- Giddens, A., 1987: *The Nation-State and Violence: A Contemporary Critique of Historical Materialism*. University of California Press, Berkeley & Los Angeles.
- Guehenno, J., 1995: *The End of the Nation State*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Huntington, P. S., 1998, (1996): *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Izvori, Zagreb.
- Johnston, R.J., 1995: »Territoriality and the State«. v: Benko, G.B. & Strohmayr, U. (eds.), *Geography, History and Social Sciences*. Kluwer, Dordrecht.
- Jugoslovenski geoprostor, 1989: *Zbornik sa znanstvenog skupa*. Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu.
- Kotnik-Dvojmoč, I., 2000: *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav (študija primera Slovenije)*. Doktorska disertacija, FDV, Ljubljana.
- Mackinder, J. H., 1919: *Democratic Ideals and Reality*. Henry Holt, New York.
- Maoz, Z., 1990: *Paradoxes of War*. Unwin Human, Boston.
- O'Sullivan, P. 1986: *Geopolitics*. Croom Helm Ltd., London.
- Paasi, A., 1986: »The Institutionalisation of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity«, *Fennia*, No.164.
- Peterson, E. R., 1995: *Surrendering to Markets*. *The Washington Quarterly*, Vol. 18, No. 4, Autumn.
- Sack, R. D., 1986: *Human territoriality*. Cambridge University Press. Scandinavian University Books, Lund.
- Spykman, N. J., 1944: *The Geography of Peace*. New York: Harcourt Brace.
- Strategic Assessment 1999. *Priorities for a Turbulent World*. Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington.

- Tägil, S., 1977: Studing Boundary Conflicts. Esselte Studium, Lund.
- Tuathail Ó. G. 1999: »Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics and Risk Society«. Journal of Strategic Studies, Vol. 22, No. 2/3, June/September. Special Issue on Geopolitics, Geography and Strategy (Eds. Gray S. Colin and Sloan Geoffrey).
- Vukadinović, R., 1998: Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti - od Jadrana do Baltika. Zagreb.
- Wæver, O. 1997: »Imperial Metaphors: Emerging European Analogies to Pre-Nation-State Imperial Systems«. v: Tunander O., Baev P., Einagel I. V., Geopolitics in Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity. PRIO, Oslo.
- Wright, Q., 1942: A Study of War. The University of Chicago Press, Chicago.

SUMMARY

The so-called the End of cold War, German unification, dissolution of bipolar security system in Europe, dissolution of USSR, SFRY and CSSR meant in Europe the trespass between a state of »stable security« (*Aron, 1969*) into state of instability and uncertainty, in which a war again became a rational act. A war, imperialism and geopolitics go hand in hand with. Historically and nowadays, seeking of the new international and security paradigm is strongly subject of geopolitical and geostrategical dimensions of space and territorial relations on the all levels; global, regional and local. There is no disputable that the geopolitics in the new conditions brings to light all old and creates the new territorial partitions. This leads toward new reterritorialisation of the Eurasian space, specially along the contact-line of Europe determining »the new frontier line between West and East. This is the same as that Kjellen called the »Great cultural dividness«, this means appealing on history and religion in order to define military-cultural »Other«, »on the other side«.

This situation gives back to »Europe in Between« the function of global and Eurasian geopolitical and geostrategical zone of frontier, where offering any »security guarantee« by »Centre« is very changeable and dependent on a great number of factors. Among them, the least weight have the wishes and needs of small peripheral countries which are located inside zone of frontier.

Here I have not written anything about the characteristics of our territory from the viewpoint of defence. However, I want to express that historical facts and the newest wars and conflicts in near abroad tell us that technological level engaged by aggressor on the one side and defence of defender on the other are in dialectical relation: the higher level of technology aggressor has used, the most strong of lean on his own territory by defender must be. However, it is true that along development of war technology also defence-military consideration and defence of the space became more »sophisticated« work. Despite that, a good consideration of space, correct interpretation of the considered, full evaluation of influence of geo-factors on the aggressor, defender and own forces, as in phase of building as of war, and efforts of entire state toward a good preparation and defence settlement of territory can become the strongest, sometimes perhaps the only ally.